

De Speel-o-theek

Jeroen Flamman

Introductie

Goed speelgoed is belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen. Maar speelgoed kan erg duur zijn en soms vindt een kind het maar een korte periode interessant. Dan is het prettig om speelgoed eerst uit te proberen alvorens het aan te schaffen. Of ouders willen hun kinderen regelmatig nieuw en uitdagend speelgoed aanbieden, zonder daar veel geld voor te betalen. Een speel-o-theek biedt dan uitkomst: deze is gericht op het uitlenen van speelgoed met de intentie om de aandacht te vestigen op het belang van spelen voor de ontwikkeling van het kind.

Initiatief

De historie van de speel-o-theek in Nederland vangt aan in het begin van de jaren 70. Wie er precies op het idee kwam om speelgoed te gaan uitlenen, is niet echt te zeggen. Waarschijnlijk kwam de inspiratie uit Zweden en Engeland waar toentertijd al 'ludotheken' bestonden. In ieder geval namen ouderverenigingen van kinderen met een handicap het voortouw.

Een van de eersten die op het idee kwam een speel-o-theek 'voor alle kinderen' op te zetten was Marianne de Valck, o.a. schrijfster van 'Het speelgoedboek, eerste hulp bij het kiezen van speelgoed'. Ze kwam op het idee na gelezen te hebben over buitenlandse speel-o-theken. In 1975 werkte ze als redacteur bij het maandblad Ouders van Nu met als specialisatie de praktische baby-peuterverzorging. Speelgoed was daar een van de speerpunten van. Na getrouwd te zijn ging ze parttime freelancen met speelgoedinformatie vanuit haar pedagogische specialisatie. Ze kwam te wonen in Hoogland (gemeente Amersfoort) en maakte kennis met de nieuwe huisarts, die vertelde dat de bovenverdieping van zijn praktijk leegstond. Dat was de start: binnen zes weken bestond daar de speelgoedlenerij, de eerste speel-o-theek voor 'alle kinderen'. Marianne de Valck had tijd, de contacten, kreeg veelal gratis speelgoed, in een gratis ruimte en werkte met vrijwilligers. De speel-o-theek leek haar een goed idee om zowel informatie te geven als te ontvangen. Van een organisatie was geen sprake, niet eens van een boekhouding. De bedoeling van de speelgoedlenerij was nauw verweven met wat nog steeds haar uitgangspunt is:

informatie over spelen en speelgoed is belangrijk om kinderen zo goed als mogelijk in staat te stellen tot spelen. Deze informatie is via een goede speel-o-theek op drie manieren te verkrijgen:

- door speelgoed te lenen om er in eigen situatie mee kennis te maken, ter stimulatie, verbreding of variatie van het spelen;
- door informatie over speelgoed te krijgen van medewerkers of uit tijdschriften;
- door informatie uit te wisselen met aanwezige ouders en kinderen.

Profijtgroepen en draagvlak

Ouders en pers reageerden enthousiast. Verschillende kranten waaronder 'de Volkskrant' besteedden er aandacht aan. Enkele vakbladen schreven erover, waaronder uiteraard 'Ouders van Nu' waar Marianne zelf nog journaliste bij was. En bij de opening was zelfs een TV-team van het toenmalige KRO's Brandpunt aanwezig. Helaas heeft Brandpunt de opnamen nooit uitgezonden, omdat de uitzending steeds verdrongen werd door andere zaken en na vier weken vonden ze het niet meer actueel genoeg.

Maar niet alle reacties waren positief. De speelgoedhandel zag de komst van een speel-o-theek als een bedreiging, want mensen hoefden het speelgoed niet meer te kopen. Ook de oprichters van speel-o-theken voor gehandicapten zagen een speel-o-theek voor àlle (niet-gehandicapte) kinderen niet zitten. Deze organisaties waren bang dat de meer 'commerciële' benadering (dat wil zeggen speelgoed uitlenen dat gewoon in de speelgoedwinkel te koop was) hun subsidieverleners zou afschrikken. De angst daarvoor is inmiddels verdwenen, omdat de praktijk anders uitwees. Ook de speelgoedhandel ziet de speel-o-theek niet meer als een bedreiging. De winkels hebben zelf niet de tijd om pedagogische informatie te geven over het speelgoed en zijn blij dat ze mensen hiervoor kunnen doorverwijzen. Bovendien wordt speelgoed dat populair blijkt te zijn bij de speel-o-theek vaak alsnog gekocht.

Werkwijze

Zonder budget werd begonnen met het aanvragen van 'monsters' bij fabrikanten en impor-

teurs. Die werden toegezegd omdat de speelgoedlenerij speel informatie wilde geven. De leners betaalden een kleine vergoeding. Er waren weinig kosten en men was heel inventief in het verzinnen van acties. Samen met Anneke Annink (nu speel-o-theek voor gehandicapten Amersfoort) begon Marianne de Valck in een jonge wijk met veel enthousiaste 'import' moeders. Als ze iets wilden of als ze iets vonden, gingen ze verzinnen hoe ze dat 'onder de mensen' konden krijgen.

Hoewel er slechts een week of zes verliepen tussen het eerste idee en het daadwerkelijke opengaan van de speel-o-theek, gingen er enkele jaren overheen voordat de speel-o-theek zijn definitieve vorm kreeg. Het tekent het idealisme, het enthousiasme en de inzet van de mensen van het eerste uur: eerst het idee maar eens waar maken, voordat zaken als formele beleidsplannen, organisatievorm, een administratieve opzet enzovoort aan de orde komen.

Vrijwilligers dienden zich in rap tempo aan. Het werd een leuke enthousiaste club vrouwen. Een echte doelgroepomschrijving was er niet en er waren weinig regels: twee weken lenen, twee stuks speelgoed. Wel hielden ze op kaarten bij wat het kind van ieder speeltje vond. De opmerkingen die de kwaliteit betroffen werden op stencil gezet en uitgereikt op de voor- of najaarsbeurs in Utrecht aan alle fabrikanten en importeurs. Dat werd overigens bepaald niet in dank afgenomen.

Het koffiezetapparaat was erg belangrijk, want ze wilden mensen laten zitten, laten kijken en laten praten. De doelgroepen waren in feite de wijkbewoners (Hoogland had toen een grote nieuwbouwwijk) en kinderen tot zeven, acht jaar. Zeker in de eerste jaren kwamen de mensen van ver: Harderwijk, Blaricum, Hilversum, Amersfoort, Putten.

Organisatie

Binnen de kortste keren waren ruim 100 kinderen ingeschreven en moest er een organisatievorm komen om geld (subsidie) en speelgoed te regelen. Vrienden vormden het bestuur, Marianne de Valck hield de leiding. De stichtingsakte werd bij de notaris betaald met saucijzenbroodjes. Omdat de Valck niet van besturen hield, werd er een andere voorzitter gekozen. Al snel zaten er drie mannen in het bestuur en moesten de dames hun uitgangspunten verdedigen. Het bleven vrienden, maar toch werd de sfeer anders.

Financiën

Bij de opstart werden geen fondsen en subsidies aangeschreven. Dankzij staatssecretaris Kraayenveldt kregen ze in het jaar van het kind (1979) voor het eerst een subsidie van f 1500,-. Dit gold voor elke speel-o-theek. Daarvóór had de

gemeente Amersfoort alle aanvragen afgewezen. Kraayenveldt had het belang van de speel-o-theken benadrukt en de gemeente kon daarna niet meer weigeren. Kort daarna kregen ze ook van Jantje Beton tienduizend gulden om 'verantwoord' speelgoed aan te schaffen. Inmiddels is het uitgangspunt van de gemeente dat in elke wijk een speel-o-theek dient te staan.

Begeleiding en overkoepeling

Nu, drie decennia later beginnen nog steeds veel speel-o-theken vanuit een idealisme. Gelukkig is daar nog de ruimte voor. De aanvankelijke vrees voor commercieel opererende speel-o-theken is ongegrond gebleken. Honderden speel-o-theken zijn intussen operationeel. Zij profiteren van het werk van de pioniers uit de jaren zeventig.

Merkwaardigerwijs doen deze speel-o-theken het zonder een overkoepelende organisatie. Hierdoor verschillen de speel-o-theken veel van elkaar.

Verskil in organisatie (duidelijk georganiseerd met bestuur en werkgroepen of pure improvisatie) verschil in aanbod (alleen uitlenen of ook het overdragen van pedagogische informatie) en het verschil in leenprijzen zijn groot. Toch is die overkoepeling er wel geweest: Marianne de Valck schreef regelmatig in 'Ouders van Nu' over de speelgoedlenerij.

De gehandicaptenorganisaties waren ook actief in het uitdragen van hun ideeën. In 1975 kwamen de eerste initiatiefnemers bij elkaar. Een van hen nam het voortouw en richtte nog in datzelfde jaar een landelijke vereniging op: de Stichting Speel-o-theek Nederland. In iedere regio hadden ze al snel een contactpersoon; ze stelden een startersmap samen en organiseerden bijeenkomsten. Ze probeerden in de publiciteit te blijven en dat lukte aardig. De landelijke organisatie heeft naar schatting vijf jaar goed gedraaid. Marianne gaf en geeft nog steeds informatie aan initiatiefnemers, over speelgoed uiteraard. Onder andere door het organiseren van cursussen over spelen en speelgoed. Toen moest men omstreeks 1980, op last van de minister fuseren met de stichting Kind en Opvoedingsvoorlichting. De speel-o-theken werkten alleen met vrijwilligers, de opvoedingsvoorlichting met vaste krachten. Om aan voldoende subsidie te komen moest het draagvlak stabiel zijn door vaste krachten. De fusie moest de regiomedewerkers bestaansrecht geven. Marianne de Valck was tegen de fusie en vindt tot op de dag vandaag dat ze gelijk had. De stichting Kind en Opvoedingsvoorlichting hield zich bezig met zindelijk worden en eetproblemen, maar wist niets van speelgoed af. Ze kwamen betuttelend over in het verlengde van consultatiebureaus. De Valck organiseerde zelfs nog een protestactie maar kon daar

door omstandigheden niet zelf bij aanwezig zijn. Het protest had geen kans, de minister besliste en de stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting werd een feit. In het begin werkten de regioconsulenten die uit de speel-o-theken voortkwamen nog goed. Later werden de subsidies geregionaliseerd en nog later was alleen de lokale overheid subsidiegever. Nu is het regionale overleg in veel regio's bijna verdwenen. In Gelderland bij Spectrum zijn ze actief, in Hoek van Holland en in Zwolle (Spil). Ook in Noord-Brabant is een regionaal centrum actief: het Brabants Steunpunt Jongeren (BSJ). Marianne de Valck is in de regio Utrecht weer begonnen met regio-overleg en cursussen. Officieel vallen de speel-o-theken onder de preventieve pedagogische zorgcentra, maar die besteden de daarvoor verstrekte subsidies liever aan bijvoorbeeld de opvoedtelefoons.

Ontwikkeling

Helaas krijgen de speel-o-theken slechts weinig aandacht. Jammer, want een speel-o-theek is veel meer dan een 'speelgoed-uitlenerij': "Een speel-o-theek kan veel meer zijn dan een club waar je speelgoed haalt en terugbrengt. Speelgoed is namelijk het visitekaartje van je opvoeding. Bij het uitzoeken, geven en laten gebruiken van speelgoed is de volwassene niet alleen klant. Hij is ook opvoeder met idealen en verwachtingen, volwassene met ratio en emoties. Ouder met liefde en begrenzing. Mens met eigen interesses en voorkeuren en medemens die het beste, het leukste wil voor juist dat kind."

Uit alle onderzoeken blijkt dat het speelpeil (bestaande uit speelduur met een speeltje, concentratie en inventiviteit (dat wat het zelf verzint) daalt en daarmee ook de speelwaarde. Uit dezelfde onderzoeken blijkt deze speelwaarde te kunnen stijgen wanneer de ouder oprecht waardeert wat een kind aan het doen is. Een kind speelt vanuit een natuurlijke behoefte. Een behoefte die mede zorg draagt voor een positieve ontwikkeling van het kind. Daarvoor heeft het middelen, ruimte en aandacht nodig. Weloverwogen geboden.

In actuele discussies duikt de functie van het spelen steeds vaker op. Bijvoorbeeld de taalachterstand van allochtonen wegwerken door middel van spelen. Bewegingsarmoede onder andere in schrijfonderwijs, door kleuren en knutselen. Sociale vaardigheden, door het naspelen van de werkelijkheid. Zelfredzaamheid, zelf oplossingen bedenken doordat alles niet kant en klaar wordt aangeboden, bijvoorbeeld door goed speelgoed.

Gemeentelijke richtlijnen bieden 4 m² per gezin aan parkeerruimte terwijl voor het spelende kind maar 1,2 m² wordt gereserveerd. Computers en Furby's (praat-pop die opdrachten geeft) vragen weinig tot niets van de eigen inventiviteit van het kind en het zelfontdekkend leren. Terwijl dit nu juist belangrijk is voor de ontwikkeling van een kind. Speel-o-theken kunnen daarin een belangrijke rol spelen.

Helaas ontbreekt het bij veel speel-o-theken op dit moment aan een duidelijke visie en werkwijze. Veel organisaties zijn enkel bezig met de uitleen en besteden geen aandacht aan de informatieoverdracht. Er zijn geen richtlijnen, er is vaak geen duidelijke visie en de structuur bij de meeste organisaties ontbreekt. Het ontbreekt aan een overkoepelende organisatie. Terwijl uit onderzoek blijkt dat hier wel degelijk behoefte aan is. Het zou de speel-o-theken de kans bieden informatie uit te wisselen van zowel praktische aard (over o.a. werkwijze, subsidieaanvragen, het starten van een speel-o-theek) en theoretisch (pedagogiek van het spelen). Marianne gaat nu, ondersteund door de speelraad (een organisatie die als doel heeft de behoefte aan spelen en speelgoed te inventariseren om deze vervolgens in kaart te kunnen brengen) een overkoepelende organisatie voor alle speel-o-theken in Nederland oprichten met de waarschijnlijke titel VSN (Vereniging Speel-o-theken Nederland). Deze organisatie moet de contacten gaan bevorderen tussen, informatie gaan bieden over en de belangen gaan behartigen van de speel-o-theken. Niet alleen moet dit bijdragen aan de professionalisering van de verschillende speel-o-theken en het vergroten van het draagvlak, hierdoor weten ook de subsidieverstrekkers tot welke organisatie ze zich kunnen richten en wat een speel-o-theek precies inhoudt alvorens ze tot verstrekking overgaan.

Informatie

Adviesbureau Spelen en Speelgoed
Marianne de Valck
Landjonker 23
3834 LEUSDEN
Tel. (033) 494 68 24
Fax (033) 433 29 37
Mobiel 06 502 70 301
E-mail m.valck@wxs.nl
Website www.speelgoedadviesmdv.nl
Meer informatie kunt u vinden op:
www.speelothek.dse.nl
E-mail splot@dse.nl